

ΤΟ ΠΑΙΓΝΙΔΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑΠΑΤΗΣΗΣ: ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΤΡΟΠΟ ΥΠΑΡΞΗΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΦΑΡΑΚΛΑΣ

Σχεδόν απ'όταν επανιδρύθηκε η Αθήνα, άτομα προσποιούνται ότι είναι ιδιοκτήτες, γιὰ νὰ γίνουν, προσποιούνται ότι τὸ σπίτι τους εἶναι νόμιμο, γιὰ νὰ γίνει.¹ Ἐτσι ἔχουν κτισθεῖ ὀλόκληρες συνοικίες. Τὰ οἰκόπεδα πωλοῦνταν ὑπὸ τὸν ὄρο νὰ οἰκοδομηθοῦν γρήγορα, ὥστε ἡ δικαιοσύνη νὰ βρεθεῖ πρὸ τετελεσμένου καὶ ἐν τέλει ἡ περιοχή νὰ μπει στὸ σχέδιο. Τὸ μεμονωμένο αὐθαίρετο ἐπίσης νομιμοποιεῖται ἐκ τῶν ὑστέρων. Ἡ μελέτη τοῦ 1993 τῶν Ἰψεν, Χάιντενράικ καὶ Χτούρη περιγράφει πῶς γίνονται αὐτά.¹ Ὑπάρχει ἐδῶ μιὰ ἔννοια «μπλόφας» μὲ ὀργανικὴ κοινωνικὴ σημασία. Προσποιοῦμαι ὅτι ἔχω κάτι, φέρομαι ὡς νὰ τὸ εἶχα, κι ἔτσι τὸ ἀποκτῶ, ὑποχρεῶν τὴν πολιτεία νὰ μοῦ τὸ δώσει. Ἄς ποῦμε ὅτι πρόκειται γιὰ ἓνα παιγνίδι, τὸ παιγνίδι τῆς καταπάτησης. Δὲν εἶναι περιθωριακὸ φαινόμενο, αὐτὸ τὸ πρωθύστερον χαρακτηρίζει πολλῶ μᾶλλον τὸν τρόπο ὑπαρξῆς τοῦ νόμου στὴν χώρα. Γι' αὐτὸ ἀξίζει νὰ σταθοῦμε σὲ αὐτό.

Ἡ προσποίηση πετυχαίνει ἓνα ἀποτέλεσμα πράττοντας ὡς νὰ ὑπάρχει ἡ αἰτία του.² Ἐτσι στὰ χαρτιά ἐκμεταλλεῖσθε τὴν ἄλλοιψη προσοχῆς τοῦ ἀντιπάλου, ὁ ὁποῖος, ὅταν παρέλθει ἡ εὐκαιρία παρέμβασῆς του, χάνει. Ἀντίστοιχα, ὁ κεφαλαίου οἶκος ἐδῶ μπλοφάρει γιὰ ν' αὐξήσει τὸ κεφάλαιό του ἢ καὶ νὰ τὸ ἀποκτήσει. Καὶ ὅταν φανεῖ ὅτι δὲν ἦταν ιδιοκτήτης, εἶναι ἄργά. Ὁ ιδιοκτήτης σπιτιοῦ μπλοφάρει γιὰ νὰ μεγαλώσει τὸ σπίτι του ἢ καὶ ν' ἀποκτήσει σπίτι. Καμώνεται πῶς ἰσχύει ὅ,τι θέλει νὰ ἰσχύσει, κι ἔτσι τὸ κάμνει νὰ ἰσχύσει. Ὑστερα εἶναι πιά ἄργά, ἡ ὁμαδικὴ παραβίαση τοῦ νόμου γίνεται ὁ νόμος. Ὅπως νικᾷς στὸ πόκερ ἐπειδὴ φέρεσαι ὡς νὰ εἶχες χαρτί, ἀποκτᾷς τὴν ἄδεια ἐπειδὴ φέρεσαι ὡς νὰ τὴν εἶχες, ὅσο δὲν προσέχει ὁ ἀντίπαλος, τὸ κράτος.

Αὐτὴ ἡ ἀντιστροφή προϋποθέτει ἓναν κῶρο ὅπου τὸ θεωρούμενο ὡς ἰσχυὸν ἰσχύει, ὅπως ἀκριβῶς στὸ παιγνίδι, τόσο στὸ παιδικὸ «θὰ λέγαμε ὅτι...» ὅσο βέβαια καὶ στὴν ντοστογιεφσκικὴ ἀσθένεια τοῦ παίκτη. Αὐτὴ ἡ ἀντιστροφή ἔχει ὅμως κάποια ὅρια, τὸ παιγνίδι ἐγγράφεται στὸν

μεταβατικὸ κῶρο μεταξὺ πραγματικότητας καὶ φαντασίας.² Ἡ προσποίηση τοῦ καταπατητῆ δὲν θὰ ἦταν ἐφικτὴ ἂν τὸ δίκαιο δὲν εἶχε μιὰ τέτοια, «ἐπιτελεστικὴ» λειτουργία.³ Ἐπιτελεστικὸ εἶναι τὸ γεγονός ὅτι, ἀπὸ νομικὴ ἄποψη, τὸ πῶς κατακτήθηκε ἡ νομιμοποίηση δὲν ἐπηρεάζει τὴν ἰσχύ της. Τελικὰ τὸ σπίτι εἶναι δικό σου διότι ἔχεις τὴν ἄδεια, σὲ ἐπίπεδο νόμου, ἄσχετα ἂν, πραγματολογικὰ, τὴν ἀπέκτησες διότι τὸ ἔκτισες. Τὸ ὄριο μιᾶς τέτοιας ἀντιστροφῆς ὑπάρχει ὅμως καὶ σὲ αὐτὴ τὴν περίπτωσι. Ἄρκει νὰ ἐξετάσουμε ἀπὸ πῶς κοντὰ πῶς παίζεται τὸ παιγνίδι.

Παρίσταται μιὰ ἄλλου τύπου προσποίηση. Ἡ ἐξουσία διαφανεῖ χωρὶς νὰ τὸ ἐννοεῖ. Ἀντὶ νὰ προτάξει τὸ σχέδιο πόλεως, περιμένει νὰ νομιμοποιήσει ἐκ τῶν ὑστέρων τὴν, ὡς τότε παράνομη, δόμηση. Στὴν πρώτη περίπτωσι, ὅταν ἐξετάζαμε τὸ παιγνίδι ἀπὸ τὴν μεριά τοῦ ἰδιώτη, ἡ προσποίηση γεννοῦσε μιὰ δύναμη πού ἀρχικὰ δὲν ὑπῆρχε. Σὲ αὐτὴ τὴν περίπτωσι, δηλαδὴ ὅταν ἐξετάζουμε τὸ ἴδιο παιγνίδι ἀπὸ τὴν σκοπιὰ τῆς ἐξουσίας, ἡ προσποίηση δὲν γεννᾷ δύναμη, ἐνισχύει μιὰ δύναμη πού προϋπάρχει. Δὲν εἶναι μπλόφα, εἶναι παζάρι. Πράγματι ὅταν παζαρεύουμε ἀργοῦμε νὰ συμφωνήσουμε, ἀκόμη κι ἂν δὲν ἔχουμε σκοπὸ νὰ ποῦμε ὄχι, μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ μεγιστοποιήσουμε τὸ κέρδος. Ἐδῶ ἡ ἐξουσία αὐξάνει τὸ κέρδος παρατείνοντας τὴν πλειοδοσία, ὅπου «κέρδος» εἶναι ἡ πελατεία. Διότι ἂν ὁ ἐπίδοξος ιδιοκτήτης δὲν ἔπρεπε νὰ χτίζει νύχτα καὶ νὰ φοβᾶται τὴν ἀτυνομία, πῶς θὰ χρωστοῦσε χάρη στὸν βουλευτῆ; Ἐν τέλει θὰ διώκονται ὅσοι δὲν δέχονται νὰ παίξουν αὐτὸ τὸ παιγνίδι, τὸ ὁποῖο ἐμφανίζεται πλέον ὡς ἐκβιασμός.⁴ Ὁ ἐπιτελεστικὸς χαρακτήρας τοῦ δικαίου λειτουργεῖ δηλαδὴ ἐδῶ ὡς μέσον ἐκβιασμοῦ. Αὐτὴ ἐδῶ ἡ προσποίηση, ἡ προσποίηση τοῦ ἰσχυροῦ παίκτη πού κάμνει παζάρια καὶ ἐκβιάζει, ὄχι ἡ προσποίηση τοῦ ἀδύναμου παίκτη πού καταφέρνει νὰ βελτιώσει τὴν θέση του, εἶναι ὅμως ἐκείνη πού κυριαρχεῖ. Δὲν εἶναι ἀλήθεια ὅτι τὸ άτομο ἐκμεταλλεύθηκε τὴν ἀπροσεξία τῆς ἐξουσίας. Πίσω ἀπὸ τὴν μπλόφα κρυβόταν τὸ παζάρι. Ἀπέκτησα ἓνα ἀγαθὸ σημαντικό γιὰ τὴν ἐπιβίωσι τῆς οἰκογενείας μου,

ἀλλὰ τὸ ἀντάλλαξα μὲ τὴν πολιτικὴ ὑποτέλειά της.

Γιὰ χρόνια παίζεται αὐτὸ τὸ παιγνίδι στὴν Αθήνα. Εἶναι προσποίηση προσποίησης. Ἡ φαινομενικὴ μπλόφα τοῦ ἀτόμου ἔναντι τοῦ κράτους εἶναι συμφωνημένη κίνηση, δηθὲν μπλόφα, προσποιητὴ προσποίηση. Ἡ συναλλαγὴ φαίνεται νὰ συνδέει ἄτομο καὶ κράτος, μὲ ἥρωα τὸ ἄτομο, στ' ἀλήθεια συνδέει τὴν οἰκογένεια καὶ τὸν βουλευτῆ. Τὸ πρῶτο εἶδος προσποίησης θέτει ἐνώπιόν μας ἓνα ἄτομο πού παίζει μὲ τὴν ἐξουσία. Πίσω ἀπὸ τὸ ζεῦγος ἄτομο-κράτος ἔχουμε ὅμως τὸ ζεῦγος οἶκος-πόλις. Οἱ Ἀθηναῖοι τοῦ 1930 ἀγαποῦσαν τὴν μονοκατοικία, ὅπως παρατηροῦσε ὁ Ὀκτᾶβ Μερλιέ,⁵ γιὰτὶ λειτουργοῦσαν ὡς μέλη οἰκογενειῶν. Τὰ ἄτομα ζητοῦν μιὰ οἰκογενειακὴ στέγη, καὶ δὲν δεσμεύουν μόνο τὴν δική τους ψῆφο, ἀλλὰ ὅλης τῆς οἰκογένειας. Ὅταν τὰ ἄτομα ἐξαπατοῦν τὸ κράτος γιὰ νὰ τοὺς νομιμοποιήσει τὰ σπίτια, στὴν πράξι ἡ οἰκογένεια ὑποτάσσει τὸ ἄτομο στὸν πολιτικὸ. Φαινομενικὰ τὸ ἄτομο ἐξαπατᾷ τὸ κράτος, στὴν πραγματικότητα τὸ κράτος ἐκβιάζει τὴν οἰκογένεια. Παγίως τὰ ἄτομα δικαιολογοῦν τὴς ἀπάτες τους ἐναντὶα στὴν πολιτεία ἐπικαλούμενα τὸ καλὸ τῆς οἰκογενείας τους.

Τὰ ἄτομα δὲν παίζουν ὡς ἄτομα. Αὐτὸ ὅμως ἔχει ἓνα διπλὸ τίμημα, γίνεται εἰς βάρος τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ δημόσιου κῶρου. Ἄν τὸ σχέδιο δὲν ἐρχόταν πάντα ἐκ τῶν ὑστέρων, τὰ ἄτομα θὰ ψήφισαν ἐλεύθερα, καὶ θὰ ὑπῆρχε περισσότερος κῶρος γιὰ τὴς δημόσιες λειτουργίες πού τῶρα πνίγονται ἀνάμεσα στὰ ἰδιόκτητα σπίτια. Βέβαια, οἱ πόλεις πού σχεδιάζονται διατρέχουν ἄλλους κινδύνους. Συγκροτήματα πού ἀκολουθοῦν τὴν κάθετη δόμηση τῆς Χάρτας τῶν Ἀθηνῶν⁶ εἶναι συχνὰ ἀπάνθρωπα κι ὀλοένα γκρεμίζονται μετὰ τὸ 1972.⁷ Ἡ κρατικὴ οὐτοπία γίνεται εὐκόλα ἐφιαλτικὴ, ἄρκει ν' ἀναλογιστοῦμε τὴς «κοσμικὲς πόλεις» τοῦ Ἰάννη Ξενᾶκη, πού ἡ κάθε μιὰ θὰ ἦταν ἓνα κτήριο μὲ πέντε χιλιάδες μέτρα ὑψόμετρο καὶ πέντε ἑκατομμύρια ἐνοίκους.⁸ Ἡ αὐτορρύθμιση ἀντιπροτείνει μιὰ ἐλευθεριακὴ οὐτοπία, πού εἶναι ὅπωςδὴποτε πῶς ἀνθρώπινη. Δὲν ὑπάρχουν παραγκουπόλεις στὴν Αθήνα, γιὰτὶ οἱ παράγκες γίνονται σπίτια ἀκολου-

¹ Ὁ Γιώργος Φαράκλας διδάσκει πολιτικὴ φιλοσοφία στὸ Τμήμα Πολιτικῆς Επιστήμης καὶ Ἱστορίας τοῦ Παντείου Πανεπιστημίου.

θώντας τὸ παίγνιδι τῆς ἐκ τῶν ὑστέρων νομιμοποίησης.⁹ Ὡστόσο, ἡ οἰκογενειακὴ αὐτορρύθμιση πνίγει τοὺς χώρους ἀσκήσεως τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας.

Σήμερα τὸ παίγνιδι τῆς καταπάτησης χρωματίζει ὅλη τὴν ἀστική ζωή, ὄχι μόνον δὲν ἔχουμε ἀρκετὰ πάρκα, σχολεῖα, πολιτιστικὲς στέγες ἢ παιδικὲς χαρές, ἀλλὰ οἱ δίοδοι εἶναι φραγμένες ἀπὸ ὀχήματα, ζαρντινιέρες, σκαλιά, στύλους, κλιματιστικά, δηλαδή ὁ ἰδιωτικὸς χώρος καταπατᾷ τὸν δημόσιο χώρο σὲ ὅλη τὴν κλίμακα, εἴτε κοιτάζουμε μιὰ ἀεροφωτογραφία εἴτε κοιτάζουμε νὰ μὴ χτυπήσουμε βαδίζοντας στὸ πεζοδρόμιο. Ἡ οἰκογενειακὴ αὐτορρύθμιση γίνεται ἐν τέλει ἀπάνθρωπη κι αὐτῇ.

Μιὰ ἐλευθεριακὴ οὐτοπία τῆς πόλης θέλει ὅμως ἄτομα. Δηλαδή πρέπει νὰ ἀφήνει περιθώρια στὴν ἀτομικὴ διερεύνηση ἀντὶ νὰ ὑποτάσσει τὰ ἄτομα στὶς οἰκογένειες καὶ τὴν παραδεδομένη «σοφία» τους.¹⁰ Ἄν «ὁ ἀέρας τῆς πόλης ἐλευθερώσει», ἂν στὴν πόλη ἀνθεῖ ἡ ἀνεξαρτησία καὶ ἡ πρωτοτυπία τῶν ἀτόμων, ὅπως λέει ὁ Ζίμμελ,¹¹ εἶναι γιὰ τὴν πόλη, καλύπτοντας τὶς ἀνάγκες τῶν ἀτόμων ἐξωοικογενειακά, περιέχοντας, ὅπως ἔχει εὔστοχα εἰπωθεῖ, μιὰ «πολιτικὴ οἰκονομία χωρὶς οἰκογένεια»,¹² γλιτώνει τὰ ἄτομα ἀπὸ τὶς οἰκογένειες. Αὐτὸ λείπει σὲ αὐτὴν ἐδῶ τὴν πόλη ποὺ δομήθηκε ἀπὸ τὸ παίγνιδι οἰκογενειῶν καὶ πολιτείας, ἀπὸ τὸ παζάρι τῆς ἐξουσίας μὲ τὶς οἰκογένειες. Ὄταν οἱ νόμοι προκύπτουν ἀπὸ τὸ παζάρι τῆς πόλεως μὲ τὸν οἶκο, δύσκολα ὑπάρχει ὁ δημόσιος

χώρος τῆς κοινωνίας πολιτῶν, ὅπου τὰ ἄτομα θὰ ὑπάγονταν στὸν νόμο ποὺ θὰ ἔθεταν αὐτά.¹³

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1 S. Chtouris / E. Heidenreich / D. Ipsen, *Von der Wildnis zum urbanen Raum. Zur Logik der peripheren Verstädterung am Beispiel Athen*, Campus, Φραγκφούρτη-Νέα Ὑόρκη 1993, σ. 84-86, 96-98.
- 2 Βλ. D.W. Winnicott, *Playing and Reality*, Penguin, Harmondsworth 1971· Ντ. Βίνικος, *Τὸ παιδί, τὸ παίγνιδι καὶ ἡ πραγματικότητα*, Καστανιώτης, Ἀθήνα 1979· στηρίζομαι ἐδῶ σὲ μιὰ ἀνάλυση αὐτοῦ τοῦ πεδίου ποὺ πρότεινα στὸ *Θέση καὶ ἀλήθεια*, Κριτική, Ἀθήνα 1997, σ. 19-198.
- 3 Γὰ τὴν ἐπιτελεστικὴ λειτουργία τοῦ λόγου, βλ. J. L. Austin, *How to do Things with Words*, OUP, Ὁξφόρδη 1962· μτφρ. *Πῶς νὰ κάνουμε πράγματα μὲ τὶς λέξεις*, Ἔστια, Ἀθήνα 2003. Γὰ τὸ δίκαιο ὡς ἐπιτελεστικό, βλ. M. Serres, *Le contrat naturel* [1990], Flammarion, Παρίσι 1992, σ. 120· μτφρ. *Τὸ φυσικὸ συμβόλαιο*, ΠΕΚ, Ἡράκλειο 2001, σ. 120.
- 4 Chtouris / Heidenreich / Ipsen, *Von der Wildnis zum urbanen Raum*, ὁ.π., σ. 108 κ.έ.
- 5 O. Merlier, *Athènes moderne*, Les Belles Lettres, Παρίσι 1930, σ. 23.
- 6 Le Corbusier, *La Charte d'Athènes* [1941], Minuit, 1957, σειρὰ Points, Παρίσι 1971.

7 Βλ. J. Harvey, *The Condition of Postmodernity. An Enquiry into the Origins of Cultural Change*, Blackwell, Ὁξφόρδη 1989, σ. 39.

8 Ἴ. Ξενάκης, «Ἡ κοσμικὴ πόλη» [1965], εἰς *Κείμενα περὶ μουσικῆς καὶ ἀρχιτεκτονικῆς*, Ψυχογιός, Ἀθήνα 2001, σ. 95-104.

9 Chtouris / Heidenreich / Ipsen, *Von der Wildnis zum urbanen Raum*, ὁ.π., σ. 99.

10 Βλ. A. Cauquelin, *Cinéviles*, UGE, σειρὰ 10/18, Παρίσι 1979, σ. 371-398. Ἡ Κωκελὲν ἀντιτάσσει ἔτσι τὴν «doxa vaga» στὴν «doxa formée», δηλ. στὶς προκαταλήψεις (σ. 304, 314-317, 320, 323-370).

11 G. Simmel, «Die Großstädte und das Geistesleben» [1903], εἰς *Brücke und Tür*, Kohler, Στουτγάρδη 1957, σ. 227-242, ἐδῶ σ. 241-242.

12 Fr. Fourquet / L. Murard, *Les équipements du pouvoir. Villes, territoires et équipements collectifs*, *Recherches* 13/1973, UGE, σειρὰ 10/18, Παρίσι 1976, σ. 257-299.

13 Ἡ ἀρχικὴ μορφή αὐτοῦ τοῦ κειμένου διαβάσθηκε στὴν *Agora. 4th Athens Biennale*, στὶς 26.11.2013, στὸ παλαιὸ κτήριο τοῦ Χρηματιστηρίου Ἀθηνῶν, στὴν στρογγυλὴ τράπεζα μὲ τίτλο «Κυριαρχία καὶ δεξιοτεχνία στὴν πόλη: Πρόσκληση σὲ πόκερ» ποὺ διοργανώθηκε ἀπὸ τὴν Χριστίνα Βασιλοπούλου καὶ τὸν Φάνη Καφαντάρη, τοὺς ὁποίους εὐχαριστῶ γιὰ τὴν πρόσκληση.

